

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ Й МЕХАНІЗМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ НАЯВНИХ РЕСУРСІВ І КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

PROBLEMS OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE AND WAYS AND MECHANISMS OF THEIR SOLUTION BY UTILIZING EXISTING RESOURCES AND COMPETITIVE ADVANTAGES

У статті здійснена всебічна оцінка особливостей структури та розвитку галузі туризму. Виявлені чинники та проблеми розвитку туристичної галузі в Україні. Визначені вузькі місця та недоліки її державного регулювання. Обґрунтовані ресурси та резерви їх вирішення. Названі очікувані вигоди та переваги.

Ключові слова: галузь туризму, проблеми, чинники, ресурси, державне регулювання, конкурентні переваги, перспективи, управління.

В статье осуществлена всесторонняя оценка особенностей структуры и развития отрасли туризма. Выявлены факторы и проблемы развития туристической отрасли в Украине. Определены узкие места и недостатки ее государственного

регулювання. Обоснованные ресурсы и резервы их решения. Названные ожидаемые выгоды и предпочтения.

Ключевые слова: сфера туризма, проблемы, факторы, ресурсы, государственное регулирование, конкурентные преимущества, перспективы, управление.

The article presents a comprehensive assessment of the peculiarities of the structure and development of the tourism industry. The factors and problems of development of tourist industry in Ukraine. Identified bottlenecks and the limitations of state regulation. Reasonable resources and reserves of their decision. Named the expected benefits and preferences.

Key words: tourism industry, challenges, factors, resources, government regulation, competitive advantages, prospects, management.

УДК 65.012.23: 338

Яровий В.Ф.,

к.е.н., доцент, докторант,

Херсонський державний університет

Постановка проблеми. Глобалізаційні явища, які відбуваються в сучасному суспільстві, суттєво вплинули на розвиток галузі туризму. У результаті цього, а також внаслідок специфіки галузі, стан та розвиток вітчизняного туристичного ринку характеризується достатньо складною, динамічною багатофакторністю. З одного боку, збільшується його ємність: (за даними статистики, кількість туристичних компаній і туристів постійно зростає), але разом з тим якість обслуговування туристів, становище більшості культурно-історичних та природних об'єктів, економіко-політична ситуація України свідчать про значні проблеми діяльності туристичних організацій та підприємств, згортання цілих напрямів туристичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел з проблематики управління туристичними підприємствами в Україні, державного регулювання діяльності галузі туризму, свідчить, що українським вченим тут належить вагомий теоретичний доробок. Цим питанням присвячені наукові праці Ю.В. Алексеєва, М.А. Берг, М.Г. Бойко, М. Боруцака, С.С. Галасюка, Т.В. Гринько, Г.І. Жабер, М.І. Кабушкіна, В.Ф. Кифяка, Є.В. Козловського, С.М. Кобзової, Г.І. Михайліченка, І.М. Писаревського, І.Г. Смирнова, О.О. Фастовця. Разом з тим питання оцінки проблем і викликів розвитку галузі та шляхів їх вирішення на основі використання наявних ресурсів потребують продовження наукових розробок.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення проблем, викликів, загроз і тенденцій розвитку галузі туризму в Україні та обґрунтування мож-

ливостей їх вирішення на основі наявних ресурсів і конкурентних переваг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Деякі автори одночасно визначають туризм і як окрему галузь, і як комплекс взаємопов'язаних між собою інфраструктурних одиниць. Так на думку М. Жукової, під галуззю туризму слід розуміти сукупність самостійних, територіально відособлених туристських господарських одиниць, що володіють певною матеріально-технічною базою та спеціалізуються на виробництві й реалізації туристських послуг і товарів, об'єднаних спільною діяльністю й управлінням [1, с. 43]. Як вважає М.І. Кабушкін, туризм – це галузь економіки, що включає в себе діяльність туристичних організаторів, агентів і посередників [2, с. 12]. Але у зв'язку з тим, що туристичний ринок охоплює широку інфраструктуру і стимулює розвиток готелів, ресторанів, підприємств торгівлі, поняття туризм можливо доцільно розглядати з різних сторін, а саме:

- як складноорганізовану соціально-економічну господарську систему, яка забезпечує суспільно значиму діяльність, створює нові продукти, робочі місця, доходи, податки тощо;
- як мультиплікатор розвитку інфраструктури і зростання рівня життя населення;
- як сукупність видів послуг, рекреації, відпочинку;
- як засіб охорони природи і культурної спадщини;
- як сукупність певних відносин, у т.ч. міжнародного культурного обміну, міграції населення;

– як галузь національної економіки із значною кількістю підгалузей.

Для розвитку туризму, як соціально-економічної системи в сучасній жорсткій конкуренції у туристичній галузі потрібно вирішення нових завдань, пов'язаних з потребою в адекватному реагуванні держави на значні глобалізаційні зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища функціонування організацій туризму.

Особливістю формування нормативно-правової бази у сфері туризму є її комплексний характер. До неї входять численні правові норми різної галузевої спрямованості: конституційного, адміністративного, цивільного, екологічного, господарського, фінансового, податкового, трудового, митного, міжнародного права тощо. Загалом правові норми з питань туризму сьогодні містяться більше ніж у 200 нормативних актах і створюють відповідну систему туристичного законодавства. Разом з тим, не зважаючи на активне формування нормативно-правового забезпечення в Україні, його вплив на розвиток туристичної сфери ще суттєво не відчувається.

Насамперед це стосується відповідальності туристичних підприємств за свою діяльність, захисту прав споживачів туристичних послуг, страхування їх життя та безпеки тощо. Державі необхідно удосконалити умови ліцензування, технологію стандартизації, сертифікації та статистики туристичної діяльності. Всебічного удосконалення потребує візова стратегія України відносно іноземних держав, безпечна з міграційного погляду, консульська підтримка співвітчизників за кордоном [3, с. 160].

Рушійною силою розвитку туризму виступає ресурсний туристичний потенціал України, який теж потерпає від недоліків державної підтримки. Вони полягають у наступному.

1. Недостатнє бюджетне фінансування. За тривалий час економічної кризи та стагнації бюджетне фінансування культурної та соціальної сфери, природоохоронних засобів значно знизилось. І така недостатня бюджетна підтримка культурно-історичної спадщини є наслідком залишкового фінансування культури в цілому. Україна ще далека від європейських стандартів у цій галузі, за якими бюджетні видатки на культуру становлять до 2% бюджету на загальнодержавному рівні, та 3-4% бюджету місцевого рівня. Багато пам'яток світового значення в нашій країні перебуває у критичному стані, і у разі неприйняття термінових реставраційних заходів їхня руйнація може мати незворотній характер [4, с. 280].

2. Нераціональний розподіл наявного бюджетного фінансування. Здійснювані бюджетні видатки використовуються не завжди раціонально та ефективно. Значна їхня частка спрямовується на зведення затратних «новобудов» на місці втрачених пам'яток та будівництво помпезних нових споруд

сумнівної історичної та естетичної цінності. Водночас від хронічного недофінансування інтенсивно руйнуються існуючі пам'ятки, цінність яких не підлягає сумніву. Досить згадати спробу відбудови Десятинної церкви (хоча немає точного уявлення, який вигляд вона мала насправді), рішення про зведення у Києві монумента Соборності України (хоча його проект не пройшов фахової та громадської експертизи і викликав протести з приводу своєї ідеологічної та естетичної невідповідності), забудову Андріївського узвозу та багато інших. Ухвалюються рішення щодо зведення нових музеїв, тоді як вже існуючі потерпають від нестачі коштів, закладаються нові виставкові площі, на яких неможливо створити належні умови для зберігання експонатів, тоді як існуючі занедбуються та не використовуються [5, с. 10].

3. Збереження культурно-історичної спадщини України потребує системності у діяльності органів державної влади. Управлінські функції розпорешені між Міністерством культури, Міністерством інфраструктури, Туристичною агенцією України та іншими відомствами. Це призводить до проблем забезпечення комплексного державного керівництва охороною, використанням і відновленням культурної спадщини. Вже багато років представниками громадських організацій висловлюється думка щодо необхідності створення окремого, самостійного центрального органу виконавчої влади з питань збереження культурно-історичної спадщини України, адже вона є основою розвитку туристичних організацій [6, с. 107].

4. Недостатній контроль за виконанням чинних законів, правових актів та прийнятих рішень. Системного характеру в усіх регіонах України набули порушення законодавства з питань охорони та використання культурно-історичної спадщини під час відведення земельних ділянок під забудову та інших комерційних цілей (як от забудова в охоронній зоні Софії Київської). Навіть у разі припинення такої протиправної практики, щодо порушників, здебільшого, не передбачено належної відповідальності. Почастішали випадки невиконання, несвоєчасного виконання, або ж виконання не в повному обсязі чи не належним чином рішень державної влади у даній галузі (зокрема, навіть Указів Президента України).

5. Необхідність удосконалення нормативно-правової бази. Чинне законодавство України з питань охорони та використання культурно-історичної спадщини переважно задовольняє потреби регулювання цієї сфери і відповідає нормам та принципам міжнародного права. Таке законодавство визначається передусім Конституцією України, Основами законодавства про культуру, Законом України «Про охорону культурної спадщини», низкою законів та спеціальних нормативно-правових актів. Однак галузь туризму регулюється

не тільки зазначеними нормативно-правовими актами, але й нормативними документами, що стосуються питань власності.

Тому виникають різні правові колізії між спеціальними правовими документами, що стосуються охорони пам'яток, та тими, що регулюють відносини власності. Отже, нагальною є потреба їхнього узгодження. Актуальним залишається узгодження внутрішнього законодавства України у цій галузі з підписаними і ратифікованими нею відповідними міжнародними конвенціями, договорами та угодами [7, с. 79].

За даними Державного земельного кадастру, загальна площа території України становить 60,4 млн га, з них: 72% земель сільськогосподарського призначення; 17,2% – ліси та інші лісовкриті площі; 1,6% – болота; 1,7% – незаболочені відкриті землі і 4% території перебувають під водою. Особливо цінні землі займають біля 12 млн га (20%). У структурі земель за формою впливу на природне середовище найбільше значення мають: сільськогосподарські угіддя – 69,3% від загальної площі; землі під промисловою забудовою – 0,4%; землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення – 4,1% [8].

Курортні та рекреаційні території нашої держави становлять близько 9,1 млн га, тобто 15% території. На державному обліку в Україні перебуває понад 130 тисяч пам'яток, з них 57206 – пам'ятки археології (418 з яких національного значення), 51364 – пам'ятки історії, 5926 – пам'ятки монументального мистецтва, 16293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні [8]. У нашій державі функціонує 61 історико-культурний заповідник, 13 мають статус національних. Завдяки цьому країна по суті має необмежені можливості розвитку туристичної галузі та відповідного ринку. Проте, часто через їх не належний стан або занепад виникають ситуації, коли турпідприємства не можуть задовольнити попит на туристичні послуги.

Наступна проблема, яка існує і зараз, це стан транспортної галузі та шляхів сполучення. Транспортний комплекс за сучасних умов функціонування є транспортно-логістичною системою, призначеною для виконання транспортної роботи, в межах якої взаємодіють транспортні засоби, шляхи сполучення та інфраструктура різних видів транспорту. В Україні поступово здійснюється його модернізація, але вона потребує значного прискорення. Кожна інфраструктурна одиниця, яка відіграє певну роль в ланцюгу створення туристичного продукту, зазнає суттєвого впливу глобалізаційних процесів та конкуренції [9]. Міжнародні порівняння дозволяють виявити проблеми розвитку галузі туризму.

Так якість складових національного туристичного продукту оцінюється як низька. Значна час-

тина природних територій та об'єктів культурної спадщини не пристосована для туристичних відвідувань, туристична інфраструктура в цілому не відповідає якісним параметрам, а туристичні послуги у більшості секторів туристичної сфери – вимогам щодо якості обслуговування. У країні відсутня цілісна система управління і контролю за використанням туристично-рекреаційних ресурсів. Різним є відомче підпорядкування туристичних та курортно-рекреаційних ресурсів. Необхідно також утворити спеціальний уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань діяльності курортів.

Потребує усунення недосконалості організаційно-правових та економічних механізмів реалізації державної політики у сфері туризму і діяльності курортів, слабка міжвідомча координація та взаємодія між органами державної влади та місцевого самоврядування. Необхідно створення ефективної системи захисту прав та інтересів туристів, забезпечення безпечних умов на об'єктах туристичних відвідувань та за напрямками туристичних маршрутів.

Основою подальшого розвитку галузі має бути планування послуг туризму, потреб населення та економіки. Завдяки цьому можливим є простеження параметрів туристичного потоку у відповідності до наявних ресурсних можливостей. Наступний крок – це належна підтримка розвитку пріоритетних видів туризму, зокрема, в'їзного та внутрішнього туризму, сільського екологічного туризму тощо. Велике значення має розробка і дотримання нормативного, методичного та інформаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, громадських організацій та суб'єктів підприємницької діяльності у сфері туризму і діяльності курортів.

Висновки з проведеного дослідження. Для вирішення проблем розвитку галузі туризму необхідним є зважений, системний підхід до вирішення ключових проблем даного напрямку, а саме: розробка принципів управління туристичними підприємствами, які б дозволили поєднати всі інфраструктурні одиниці туристичного ринку; формування єдиної інформаційної бази про туристичні ресурси України. Це дозволить створювати громадські спілки для підтримки екскурсійних об'єктів у належному стані й поєднати зусилля державних, місцевих органів регулювання галузі.

Обґрунтовані заходи допомогли б створювати новий туристичний продукт, який би задовольнив потреби держави, туристичних організацій та екскурсантів. Необхідно ставити завдання поновити методичну базу з формування туристичних маршрутів. Це дозволить розвиватися туристичним підприємствам у сучасному економіко-політичному просторі України та збільшити прибутковість туристичних підприємств і галузі загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жукова М.А. Индустрия туризма: менеджмент организации / М.А. Жукова. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 200 с.
2. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма / Н.И. Кабушкин // 2-е изд., перераб. – Мн.: Новое знание, 2001. – 430 с.
3. Герасименко В.Г. Управління національним туризмом в контексті міжнародного досвіду / В.Г. Герасименко, С.С. Галасюк // Вісник ДІТБ. – 2009. – Вип. 12. – С. 160-167.
4. Чкан А.С. Державне регулювання сфери туризму в Україні / А.С. Чкан // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – Економічні науки. – 2012. – № 2 (18), Т. 3. – С. 276-290.
5. Бойко М. Г. Формування споживчої цінності туристичних продуктів / М. Г. Бойко, Т. І. Ткаченко // Товари і ринки. – 2012 р. – № 2 – С. 5-16
6. Опалько Ю.В. Збереження культурно-історичної спадщини в сучасній Україні: проблеми та перспективи / Ю.В. Опалько // Стратегічні пріоритети.. – 2007. – С. 107.
7. Михайличенко Г.І. Практика організації туристичних подорожей: [навч. посіб.] / Г.І. Михайличенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 156 с.
8. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру [Електроний ресурс]: Матеріали круглих столів з питань з питань земельної реформи. – Режим доступу: <http://land.gov.ua/kadastr-i-reiestratsiia>
9. Кузнецов В. Проблеми розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс] / В. Кузнецов, Ю. Сологуб // Національний університет харчових технологій – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18752/1/309.pdf>

REFERENCES:

1. Zhukova M.A. Yndustryya turызma: menedzhment orhanyzatsyy / M.A. Zhukova. – M.: Fynansy y statystyka, 2004. – 200 s.
2. Kabushkyn N.Y. Menedzhment turызma / N.Y. Kabushkyn // 2-e yzd., pererab. – Mn.: Novoe znanye, 2001. – 430 s.
3. Herasymenko V.H. Upravlinnya natsional'nym turызmom v konteksti mizhnarodnoho dosvidu / V.H. Herasymenko, S.S. Halasyuk // Visnyk DITB. – 2009. – Vyp. 12. – S. 160-167.
4. Chkan A.S. Derzhavne rehulyuvannya sfery turызmu v Ukrayini / A.S. Chkan // Zbirnyk naukovykh prats' Tavriys'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu. – Ekonomichni nauky. – 2012. – No 2 (18), T. 3. – S. 276-290.
5. Boyko M. H. Formuvannya spozhyvchoyi tsinnosti turystychnykh produktiv / M. H. Boyko, T. I. Tkachenko // Tovary i rynky. – 2012 r. – No 2 – S. 5-16
6. Opal'ko Yu.V. Zberezhennya kul'turno-istorychnoy spadshchyny v suchasniy Ukrayini: problemy ta perspektyvy / Yu.V. Opal'ko // Stratehichni priorytety. – 2007. – S. 107.
7. Mykhaylichenko H.I. Praktyka orhanizatsiyi turystychnykh podorozhey: [navch. posib.] / H.I. Mykhaylichenko. – K.: Kyviv. nats. torh.-ekon. un-t, 2003. – 156 s.
8. Derzhavna sluzhba Ukrayiny z pytan' heodeziyi, kartohrafiyi ta kadastru [Elektronyy resurs]: Materialy kruhlykh stoliv z pytan' z pytan' zemel'noyi reformy. – Rezhym dostupa: <http://land.gov.ua/kadastr-i-reiestratsiia>
9. Kuznetsov V. Problemy rozvytku turызmu v Ukrayini [Elektronnyy resurs] / V. Kuznetsov, Yu. Solohub // Natsional'nyy universytet kharchovykh tekhnolohiy – Rezhym dostupu do resursu: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18752/1/309.pdf>